

Філософія гуманітарного знання:
після Вільгельма Дільтея

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ФІЛОСОФІЯ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

ПІСЛЯ
ВІЛЬГЕЛЬМА ДІЛЬТЕЯ

Матеріали міжнародної
наукової конференції
16-17 жовтня 2009 р.
м. Чернівці

Чернівці
Чернівецький національний університет
2009

УДК 167/168
ББК 87.251 я 431
Ф 561

Редколегія:

Марчук М. Г. – д. філос. наук, проф. (наук. редактор).

Балух В. О. – д. іст. н., проф. (заст. наук. редактора).

Чорний І. П. – к. філос. н., доц. (відповід. секретар).

Вовк С. М. – д. філос. н., проф.

Гасяк О. С. – к. філос. н., доц.

Докаш В. І. – д. філос. н., проф.

Козьмук Я. Р. – к. філос. н., доц.

Сидоренко М. М. – д. філос. н., проф.

Филипович Л. О. – д. філос. н., проф.

Кисельов М. М. – д. філос. н., проф.

Починнок Б. В. – к. філос. н., доц.

Чуйко В. Л. – д. філос. н., проф.

Філософія гуманітарного знання: після Вільгельма
Ф 561 **Дільтея. Матеріали Міжнародної наукової конференції**
16-17 жовтня 2009 р. – Чернівці: Чернівецький нац.ун-т,
2009. – 375 с.
ISBN 978-966-423-058-9

До збірника включено статті, тексти доповідей і тези виступів, підготовлені до Міжнародної наукової конференції «Філософія гуманітарного знання: після Вільгельма Дільтея» (Чернівці, 2009).

Досліджуються реценції дільтейвської філософії в сучасній гуманітарній методології, філософські засади духовно-наукового знання, гуманітарні контексти методології науки, ціннісні параметри гуманітаристики, соціально-психологічні виміри духовності, гуманістичні аспекти суспільствознавства, духовно-наукові смисли релігійності, методологічні проблеми філософії освіти тощо.

Для науковців і викладачів, аспірантів і студентів, усіх небайдужих до світоглядно-філософської та гуманітарно-методологічної думки.

УДК 167/168
ББК 87.251 я 431

ISBN 978-966-423-058-9

© Чернівецький національний
університет, 2009

Позанаукове вчення дозволяє ширше поглянути на проблему співвідношення раціонального й ірраціонального знання. Вони є протилежними у своїй суті, але у змісті все ж є спільними, так як і те, і те займається пошуком істини, розкриттям ідеї справжнього Буття.

Заперечувати позанаукове вчення і виводити його за рамки існування як алогічне, ненаукове, суто метафізичне й ідеалістичне було б невірною й несправедливою. Завдання її мета цієї сфери знання передбачає розгляд та вивчення величезної маси усіх знань, що встигли зарекомендувати себе як основоположні, а також і таких, що не мають значного визнання серед дослідників та науковців. Значення позанаукової системи поглядів варто визнати вагомим і доцільним. Особливо сьогодні, коли масово відбувається реформація наукових ідей, наново відновлюються призабуті езотеричні науки, вибухово й незворотно «летить» прогрес еволюції. Розгляд і вивчення усіх цих явищ має лягти на опосередкованого спостерігача – позанаукове знання.

Література

1. Лешкевич Т. Г. Філософія науки: традиції й новачки: Учебное пособие для вузов. /Т.Г.Лешкевич. – М.: "Издательство ПРИОР", 2001.
2. Чорноморденко І.В. Знання наукове і ненаукове: проблема співвідношення /І.В.Чорноморденко. //Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія: 36. наук. праць. – № 2 (4). – К.: НАУ, 2006. – с.108-113.

© І.Чорноморденко (м. Київ)

АЛХІМІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ЗНАННЯ

Феномен алхімії полягає в тому, що багатоліткова діяльність дослідників з погляду досягнення кінцевої химерної мети була невдалою. Проте на хибному шляху до недосяжного було зібрано й систематизовано колосальний емпіричний матеріал, який і досі не оцінений та не опрацьований повною мірою. Набуті алхіміками знання стали базою для розвитку багатьох галузей науки, зокрема хімії, вдосконалення наукових методів і т.ін.

Було б неправильно всі можливі знання ототожнювати з наукою. Адже значна частина знань, очевидно, знаходиться поза межами науки. Джерелом таких знань наука також бути не може. З цієї причини такі знання, на наш погляд, потрібно виділити в особливу категорію – категорію ненаукових та позанаукових знань.

Усі наявні ненаукові та позанаукові знання можна умовно поділити на дві основні частини. Першу становлять ті знання, що перебувають у непримиренному конфлікті з наукою. Друга група складається зі знань, які сьогодні вже не перебувають і не повинні перебувати в конфлікті з

наукою. Статус таких ненаукових та позанаукових знань залежить не стільки від їх еволюції, скільки від еволюції науки, що здійснює своєрідний добір, коли одні знання відкидаються як такі, що не є науковими, а інші – навпаки, отримують офіційний науковий статус.

Значна чи навіть переважна частина тих знань, які в наш час можна назвати альтернативними щодо науки, а також відповідних їм учень, перебувають у стані принципового конфлікту з наукою та науковими знаннями. І цей конфлікт між науковими, з одного боку, й альтернативними щодо науки знаннями – з іншого, починаючи з шістнадцятого й до початку двадцятб першого століття, постійно поглиблювався. Саме такі альтернативні знання, а також відповідні їм учення часто-густо називають антинауковими. І річ не тільки в позиції якихось окремих людей і не в ставленні до таких форм знання, що також може проявитись у використанні назви “антинаукові знання”, а в самій природі таких знань.

Одним з найбільш відомих прикладів альтернативних знань може вважатися алхімія, яку деякі дослідники називають також хемоокультизмом [2, с.101]. На альтернативність алхімії до науки та наукового знання вказує навіть сама назва алхімії, яка в сучасній західній (європейській) культурі по суті своїй не може сприйматись інакше, як пряме протиставлення хімії як одній з найбільш важливих галузей сучасних природничих наук.

Однак, варто також згадати і про фактичну відсутність суб’єктивного протистояння алхіміків і науковців (що істотно відрізняє алхімію від переважної більшості інших альтернативних форм знання), тобто про те, що самі алхіміки ніколи не прагнули по-справжньому протиставляти себе і все своє „нехімічне” вчення науці та науковцям, на що мало звертають увагу більшість сучасних дослідників. Іншими словами, в наш час не так алхімія намагається протиставляти себе науковим знанням, як наука дуже категорично протиставляє себе алхімії, до того ж не менше, ніж усім тим альтернативним до науки формам знання, представники яких суб’єктивно завжди протиставляли себе і свої вчення науковим знанням.

З іншого боку, загальновідомим, є також факт, що і сучасна хімія як галузь наукового знання, і алхімія виникли практично одночасно, а також з одного кореня, яким може вважатися спільний пізнавальний комплекс нехімічно-хімічних знань, який існував у стародавні часи. І розділились на алхімію, та хімію (як галузь науки) – ці форми знання історично зовсім недавно – остаточно це відбулося тільки у вісімнадцятому столітті в країнах Західної Європи.

Крім того, очевидно, що деякий (а в багатьох випадках досить значний) зв’язок і взаємовплив між алхімією і хімією продовжував спостерігатись також навіть і в наступні століття після такого поділу на хімію та алхімію.

Алхімія як специфічна форма знання не тільки виникла одночасно з хімією. Не варто забувати також і про те, що хімія в той час, коли ще існував названий вище єдиний комплекс „нехімічно-хімічних” знань, могла бути тільки однією з багатьох допоміжних частин, а також од-

ним з багатьох, навіть не найважливіших наслідків цього єдиного нехімічно-хімічного пізнавального комплексу як альтернативної до сучасної науки форми знання і дуже важливої для тогочасного суспільства форми епістемологічної практики.

З часом, однак, хімія як галузь науки остаточно змогла виділитись з цього пізнавального комплексу в окрему галузь знання, а потім і в окрему науку. Слід особливо підкреслити, що весь цей процес виділення хімії в окрему галузь наукового знання тривав упродовж усієї історії середніх віків, і як важлива складова частина середньовічної культури зміг завершитися лише в Новий час.

Істотними у даному контексті є також те, що, діяльність алхіміків продовжувала тривалий час серйозно впливати на весь розвиток хімії як галузі науки протягом дуже довгого періоду часу. Можна навіть без перебільшення стверджувати, що фактично всі основи хімії як галузі науки були, створені передусім представниками якраз алхімії, які свої дослідження здійснювали в деяких випадках цілком свідомо, а найчастіше несвідомо або ж зовсім випадково.

В цьому немає загалом нічого дивного, оскільки упродовж тривалого часу хімією займались практично ті самі люди, основною сферою діяльності яких була передусім алхімія як форма альтернативного знання, яка викликала і в них, так само, як і у всьому тогочасному суспільстві значно більший інтерес, ніж хімія як галузь науки. Хімія сама собою могла цікавити цих дослідників тією мірою якою, наскільки знання з хімії були їм потрібні для успішного проведення різноманітних алхімічних вправ та дослідів.

І тільки в дев'ятнадцятому та двадцятому століттях представники хімічної науки самі змогли створити і почали активно застосовувати в процесі досліджень свої власні, суто хімічні, епістемологічні методи, які з того часу суттєво відрізняються від пізнавальних методів алхіміків і які здебільшого не можуть застосовуватись цими останніми в буквальному вигляді. Тому фактично тільки з часу створення суто хімічних пізнавальних методів стало можливим фахівцям у галузі гносеології та філософії науки чітко розрізнити хімію, з одного боку, та алхімію – з іншого, як зовсім різні, альтернативні форми знання.

Отже, на прикладі історії виникнення науки хімії з алхімії чи, точніше, з початково єдиного нехімічно-хімічного пізнавального комплексу можна помітити процес маргіналізації алхімії як альтернативної до науки форм знання. Можна навіть з деякими застереженнями, стверджувати, що сам процес виникнення хімії як галузі наукового знання значною мірою був процесом одночасної маргіналізації алхімії, тобто процесом витіснення її з центру культури на її узбіччя.

Водночас можна стверджувати, що разом з астрологією алхімія в наш час належить до найбільш упорядкованих систем серед альтернативних форм знання. Це дає підстави говорити про наукоподібність таких форм знання, як алхімія, тобто про майже цілковиту подібність їх до наукового

знання. І йдеться тут не тільки про якусь суто зовнішню подібність алхімії до наукового знання, хоч і про таку схожість також варто було б згадати. У випадку алхімії справді має місце її певна внутрішня спорідненість зі „справжніми” галузями наукового знання.

Передусім мова йде про наявність в алхімії системи досить чітких правил і процедур, яких алхіміки повинні дотримуватися. Ці правила і процедури алхімії в деяких випадках своєю строгістю можуть наближатись до тих правил і процедур, які існують і застосовуються в системі наукового знання. Отже, принципова відмінність між алхімією як формою альтернативного знання, з одного боку, і хімією як однією з галузей наукового знання – з іншого, полягає не у відсутності в алхімії правил і процедур. Якраз вони в алхімії існують.

Власне, фактично принципова відмінність між алхімією та науковими знаннями полягає майже тільки в меті, яку ставили і продовжують ставити перед собою алхіміки. Адже алхімія в буквальному її вигляді не може вважатися справжньою наукою передусім тому, що алхіміки завжди ставили перед собою якусь „нереалістичну” мету, яку практично, та навіть і теоретично, просто неможливо досягти за допомогою будь-яких відомих науковцям пізнавальних методів і процедур. Отже, саме мета, яку ставлять перед собою алхіміки, також і в наш час відділяє алхімію від хімії як галузі науки. Більше того, саме постановка нереалістичної мети відділяє алхімію не тільки від хімії, але також і від усіх інших справжніх наук, зближуючи її, одночасно, з фантастикою. Якби алхіміки не прагнули ставити перед собою якусь нереалістичну мету (як, наприклад, отримання еліксиру безсмертя або філософського каменю і деякі дослідники визначають це як алхімічний міф [2, с.100-101]), то алхімія загалом могла б, за певних умов, досягти статусу науки. Однак, говорячи так про нереалізовані можливості перетворення алхімії в науку, варто при цьому підкреслити, що в такому разі алхімія уже не була алхімією, а стала б чимось зовсім іншим.

З причини деякої зовнішньої і навіть частково внутрішньої спорідненості алхімії зі стандартною наукою, а також деякої зовнішньої і навіть частково внутрішньої спорідненості методів алхімії з методами, які застосовуються в стандартній науці, для того, щоб серйозно займатись алхімією, завжди потрібно було засвоїти досить велику кількість різноманітних знань, причому знань з дуже різних галузей, а не тільки суто хімічних знань.

До речі, саме така потреба у великій кількості різноманітних знань також було однією, притому навіть і не останньою, з тих причин, чому алхіміки настільки довгий час так суттєво змогли впливати на розвиток хімії як галузі наукового знання. Зрозуміло, що ці знання алхіміків не могли впливати позитивно на розвиток науки взагалі в ті часи, коли алхімічні знання ще не були остаточно маргіналізовані.

Слід визнати, що реальна сума таких знань, які вважаються потрібними для занять справжньою алхімією, може бути загалом навіть набагато більшою, ніж та кількість знань, яка вважається потрібною для переважної більшості пересічних представників хімії як однієї з стандартних (офіційних) галузей наукового знання.

Все це свідчить про те, що було б не завжди коректно намагатись розрізнати наукові і ненаукові знання за кількісною ознакою. Тим більше неправильним було б намагатись зображати представників альтернативних до науки форм знання якимись неосвіченими чи малоосвіченими людьми і прагнути пояснювати, за допомогою подібних міркувань, поширеність та живучість альтернативних форм знання чи то в наш час, або чи то в минулому.

Однак саме такий погляд на поширеність і живучість альтернативних форм знання був дуже поширеним упродовж двох попередніх століть. Трапляється він досить часто і в наш час. Зрозуміло, що пояснювати існування поширеності і надзвичайної живучості альтернативних форм знання, зокрема і в наш час, з таких міркувань, не важко – для такої позиції не потрібно навіть проводити ніяких досліджень і, тим більше, вивчати по справжньому саме явище альтернативного знання. Не менш помилковим є спроба оголосити алхімію якимсь своєрідним “пережитком” минулого. Навіть ті дослідники, які ставляться до алхімії скептично, підкреслюють її сучасну життєздатність [2, с.115].

Відомо, що алхімія виникла і остаточно сформувалася свого часу як галузь знання під вирішальним впливом герметики [5, с.61], що виникла в Стародавньому Єгипті в період пізньої античності. Досить часто саме виникнення алхімії пов'язують з явищем занепаду елліністичної культури [4, с.26]. Основним завданням, яке ставили перед собою стародавні та середньовічні алхіміки, вважалось перетворення неблагородних металів, наприклад, заліза або свинцю, в золото (тобто досягти трансмутації металів) [2, 101]. Для цього алхіміки вважали за потрібне створити універсальний засіб, який прийнято називати філософським каменем [4, с.26; 6, с.61].

Крім того, алхіміки намагалися також знайти або винайти універсальний засіб проти всіх хвороб і смерті – еліксир життя. Цей еліксир повинен був передусім подарувати своєму власнику вічну молодість і саме в такий спосіб забезпечити його здоров'я та вічне існування.

Здавна для дієвості застосування алхімічних методів найчастіше вважалось потрібним сприятливе розташування небесних тіл [4, с.26], а саме деяких з планет, які спостерігалися астрологами. Тобто в цій обставині є також очевидний зв'язок між методами, які застосовували алхіміки, з одного боку, та астрологією як однією з форм альтернативного знання – іншого.

Вважається також, що у виникненні нехімічного вчення свою роль відіграла і філософія. Зокрема, підкреслюють тут певну роль учення

Аристотеля, а також пізньоантичних неопіфагореїзму і неоплатонізму [2, с.107]. Зрозуміло, що всі ці філософські вчення в свою чергу були поєднані з різними східними вченнями.

Алхімія в середні віки формувалась і розвивалась також під значним впливом вчення пізньоантичних гностиків. Особливо великим був вплив на розвиток нехімічного вчення тієї частини гностиків, які вважалися послідовниками вчень гностика Василіда.

Середньовічні, а відтак і сучасні алхіміки, зокрема, запозичили в пізньоантичних василідіан образ змієподібного та півнеподібного демона Абракса, ім'я якого, за вченням Василіда, якщо його записати за допомогою грецьких літер, повинно було становити суму цифрових значень у триста шістьдесят п'ять – число днів року, а також число астральних сфер [7, с.5]. Звертають увагу також на запозичений алхіміками у гностиків образ змія Уробороса [2, с.107-108].

В деяких випадках алхімія може підпорядковуватись іншим альтернативним ученням. Однак, слід визнати, що дуже рідко ті, хто активно займаються алхімією, є послідовниками антихристиянських, а тим більше прямо сатанинських учень, хоча окремі дослідники і підкреслюють її певну близькість до чорної магії [2, с.106].

Алхімія також надзвичайно живуча. На межі дев'ятнадцятого та двадцятого століть більшість науковців, які досліджували тоді алхімію, були впевнені, що вона є справою далекого минулого, і тому до неї не варто ставитися серйозно, оскільки вона повинна швидко зникнути. Однак досвід наступних десятиліть досить переконливо засвідчив, що вони дуже помилялись щодо живучості алхімії.

Інтерес до алхімії хоча дещо й зменшився в двадцятому столітті, то на початку двадцять першого століття не тільки не згас остаточно, а, навпаки, істотно зріс порівняно з попереднім періодом розвитку європейської культури. Більшість прихильників так званих окультних наук у двадцятому столітті більшою чи меншою мірою займались алхімічними дослідженнями [6, 61]. Значна частина сучасних прихильників окультизму та інших езотеричних учень продовжує займатись алхімією і на початку третього тисячоліття, хоча, звісно, без усякого видимого успіху. Крім того, алхімія продовжує викликати інтерес у досить широкого кола людей.

Одна з причин цього феномену полягає в тому, що алхімія як форма знання продовжує активно взаємодіяти в наш час з іншими формами альтернативного знання і, мабуть, буде досить активно взаємодіяти з ними в найближчому майбутньому. Щоправда, перспективи такої взаємодії в більш віддаленому майбутньому ще надто невизначні, щоб можна було впевнено про них говорити, чи екстраполувати їх на майбутнє. І все ж вважаємо за потрібне й надалі більш глибоко і всебічно досліджувати альтернативні форми знання та їх вплив на розвиток культури загалом.

Література

1. Пюссон А. Теория и символы Алхимии. Великое делание. Морозов Н.А. Алхимия и современная антропология. – Киев: Новый Акрополь, 1995 – 285 с.
2. Рабинович В.Л. Алхимический миф и химеры собора Парижской богоматери (К проблеме сопоставления) //Заблуждающийся разум. Многообразные вненаучного знания. – Москва: Политиздат, 1990. – С. 97-116.
3. Рикля. Огонь космоса единого (составитель Шмакова Е.) – Киев: Роданна, 2001 – 557 с.
4. Алхимия //Словарь античности. – Москва: Прогресс, 1989.
5. Шмаков В. Священная книга Тота: Абсолютные начала философии эзотеризма. – Киев: София, 1993. – 510 с.
6. Алхимия //Эзотеризм. Энциклопедия. – Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2002.
7. Абрахамс //Энциклопедия мистицизма. – Санкт-Петербург: Литера, 1996.

© Роман Онуфрійчук (м. Чернівці)

СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ЕНІОЛОГІЇ

Ми звикли вважати, що терміном «моральна культура» зазвичай маніпулює релігія, і що всі структурні елементи цієї культури мають суб'єктивний характер. В історії філософії можна виділити два взаємно протилежних погляди на характер моральних законів. Мораль у контексті категоричного імперативу Канта має об'єктивний характер, тоді як Ніцше пропагує зовсім протилежне.

Останніми роками досить гучно звучать заяви дослідників, які вважають, що людина є суб'єктом та об'єктом багатьох глобальних проблем, в тому числі й екологічних [1, с.42]. Йдеться про те, що покарання мовою релігії цілком справедливо може бути замінено науковим відповідником – екологічна катастрофа.

Доказом «порозуміння» релігії та науки щодо взаємозв'язку рівня моральності та частоти екологічних катастроф служить сучасна наукова картина світу, яка орієнтує людину не тільки в розуміння світу як об'єктивної реальності, а й на те, що людина своєю діяльністю видозмінює цю реальність. І часто-густо така діяльність людини наносить непоправної шкоди природі, а це своїм наслідком має погіршення фізичного здоров'я людини.

Останнім часом робиться спроба в межах еніології дати пояснення про проблеми взаємного впливу людини на природу. Еніологія – це міждисциплінарна наука, що займається вивченням енерго-інформаційної взаємодії в Природі та Суспільстві [1, с.41]. Вона має безліч напрямків: від релігійно-езотеричних до природничо-наукових. Однак усі вони спираються на постулат про наявність "невиявленої"

ЗМІСТ

ВІЛЬГЕЛЬМ ДІЛЬТЕЙ І СУЧАСНА МЕТОДОЛОГІЯ

Загороднюк В. Після Дільтея, після філософії: модерний і постмодерний типи філософування	3
Возняк С. Вплив філософії В.Дільтея на гайдегерівське розуміння історизму	6
Перова О. Історіософські моделі пізнання Баденської школи в контексті теорії “критики історичного розуму” В.Дільтея	8
Павлов Ю. Концепція “критики історичного розуму” В.Дільтея як альтернатива класич- ній істористиській моделі пізнання	12
Скрипник М. Поняття «переживання» у В.Дільтея як концепт ірраціоналістичної традиції	16
Шелковая Н. Герменевтика переживання В.Дільтея і сучасний світ	19
Загороднюк В. Концепція психологічної інтерпретації історичного процесу В.Дільтея	21
Матицин О. Проблемне поле досліджень і методологія описової психології Вільгельма Дільтея	23
Литвин Р. Проблема розуміння людини та її сутності у філософії В.Дільтея та Е.Фромма: порівняльний аналіз	27
Якуша П. Категорія "розуміння" як спосіб пізнання у В. Дільтея	28

Яцик С. Поняття «соматичного буття»
в контексті вчення Вільгельма Дільтея 31

Добровольська О. Онтологія в комп'ютерних
науках і критика метафізики В.Дільтеєм 34

ФІЛОСОФІЯ ГУМАНІТАРНО-НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Фльорко Л. Становлення «наук про дух»
як процес спадкоємності філософського знання 35

Капитон В., Капитон О. Трансценденталізм
і методологія гуманітарного знання 37

Басенко І. Епістемологічна методологія
як складник гуманітарної парадигми 41

Кравець Н., Марчук М. Актуальність
і проблематичність гуманітарно-
наукової парадигми знання 43

Волковинський С. Сучасна філософія
природи як гуманітарна наука
в природничо-науковому полі 45

Полтавцев О. Радикальне оновлення дискурсу
гуманітарного знання в умовах постмодерну 47

Хоменко Г. Знання в сучасному суспільстві 51

Барга В. Філософія історії Лева Шестова 52

Гнатюк Я. Інтеррогативна модель герменевтики,
її історична та теоретична перспектива 53

Лімонченко В. Чи тотожна історична свідомість
плюралістичному релятивізму? 55

Сарнацький М., Н.Вітвіцька Н. До питання про “смертність” історичної свідомості	58
Чебанік В. Окремі аспекти сучасного стану історичної свідомості	60
Доморослий В. Політичний досвід і сучасний стан історичної свідомості українців	62
Пахольчук І. Виховання історичної свідомості – питання національної безпеки України	65
Кадобний Т. Суперечності осмислення свободи у філософії нового часу	69
Пономаренко О. Маніфестація феномену тривалості в середньовічній філософії	71
Kozatsas J. Das Zusammenfallen von Geschichte und Philosophie bei Hegel und eine „philosophische Geschichte der Philosophie“	73
<u>ГУМАНІТАРНІ ГОРИЗОНТИ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКИ</u>	
Чуйко В. Суб’єкт-мова як концепт когнітології	84
Сидоренко М., Троянський В. Аксиологічний аспект постмодерністського образу науки	85
Чайка Я. Основні характеристики трансдисциплінарності	90
Манчул Б. Гуманітарне і природничо-наукове пізнання: грані взаємодії	91
Козьмук Я. Проблема науковості в постмодернізмі	93

Вовк С. Принцип недуальності – ядро цілісного мислення Сходу	94
Осипенко М. Принцип доповнюваності як некласичний методологічний принцип	103
Халай І., Чорний І. Потенціалізм та універсальний еволюціонізм як фундаментальні засади сучасної філософії і методології науки	104
Рошкулєць Р. Особливості включеності наукового пізнання в суспільне буття	106
Палагута В. К можливості розробки дискурсивної теорії соціального пространства	108
Григорків І. Творчість як пізнання: основні елементи	111
Гуцуляк О. Між гносеологічним та онто- логічним пошуками закорінення нового (Дугін & Арентд)	114
Будз Г. Формування поняття істини в античній філософії	115
Житарюк І. Поняття істини наукового знання у постнекласичній філософії	119
Дутковський І. Мовні виміри брехні	120
Дякович А. “Алетейя” М.Гайдегера як єдність істини і краси	125
Жадяєв Д. Теорія прегензій А.Н.Уайтхеда: між почуттям та знанням	128

Лазарович Н. Антропологічні виміри науки в контексті сучасного соціокультурного розвитку	129
Цингила О. Новий антропологічний поворот у філософії та його методологічні наслідки	132
Поперечна Г. До проблеми походження сутності людини	135
Потанова Л. Філософсько-антропологічні засади валеології	141
Кузь О. Специфіка антропологічної соціальності	144
Комар О. До питання про гуманізацію науки та натуралізацію філософії	147
Пальчак А. Гуманізація науки і світоглядно-ціннісні орієнтири молодого покоління	148
Бійовський М. Зародження раціональності в античній філософії	151
Козменко М. Позанаукове знання як знання між раціональним та ірраціональним	153
Чорноморденко І. Алхімія як альтернативна форма знання	155
Онуфрійчук Р. Світоглядно-філософський та морально-етичний аспект еніології	161
Вишинський С. Проблеми філософської ідентифікації школи перенніалізму	163
Мудра С. Роль інтуїції в науковому відкритті	164

Павлишин Л. «Воля до влади» як ірраціональна основа життя у філософії Ф. Ніцше 166

Шепетяк О. Карл Поппер і проблема наукової віри 169

Кондратенко С. Високі наукоємні технології – детермінуючий чинник становлення планетарної цивілізації 171

ЦІННІСНІ ПАРАМЕТРИ ГУМАНІТАРНОГО ЗНАННЯ

Буруківська Н. Особливості культурних зрушень у добу глобалізації 175

Бондарук С. Мультикультуралізм у сучасному суспільстві і проблема вибору нової парадигми культурологічних досліджень 179

Скідін О., Грушовець О. Соціально-філософський аспект співвідношення релігії і культури 182

Турко О. Ціннісно-смілова визначеність науково-технічного пізнання 184

Проданик Л. Утвердження універсальних людських цінностей у діяльності вчених 187

Подгорна Л. Естетичні передумови пізнання в некласичній науці 189

Микольченко В. Бездуховність сьогодення 190

Кікоть А. Костюм як рольова гра в гендерній перспективі	193
Винник-Остапшин В. Ідейно-теоретичні передумови становлення етичних принципів модернізму	195
Гасвська С. А. Швейцер про життєві витоки етичного	198
Турчин М. Роль моральних почуттів у свідомості людини	201
Пилип А. Людина між любов'ю та ненавистю	204
Шмат Р. Ідея справедливості у Конфуція	208
Гасяк О, Мудраков В. Проблеми комуніка- тивності мистецтва у філософсько- естетичній думці Г.В.Ляйбніца	211

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ДУХОВНОСТІ

Омеласко Г. Гуманізм Ж.-П.Сартра як концепція екзистенціальної психології	215
Здоровенко В. Terra inkognita антропо- віртуальності, або проблеми душі в дослідженнях К.Юнга	216
Розумович О., Орендарчук Г. Екзистенційна сповідь Ф.Достоевського	225

Рик С. Специфіка міфологічної креативності	228
Вернудіна І. Психологічні засади творчості в теоретичній спадщині Миколи Євшана	231
Бабак І. Соціально-психологічні фактори сприйняття бідності особистістю	234
Мошенець В. Віталій Табачковський: особистісність філософування	237
Rudowski T. Chosen conditions of socially maladjusted individuals' creative behaviours in art therapy by fine arts (theoretical basis)	240

ГУМАНІТАРНО-НАУКОВІ СМИСЛИ РЕЛІГІЙНОСТІ

Докаш В. Релігійна мережа Буковини в контексті суспільних трансформацій	255
Левницький С. Соборність як істина людського буття	258
Легкун Т. Співвідношення філософії і теології: метод кореляції	261
Трайчук А. Релігія як форма осягнення людиною буття у вченнях З.Фрейда, К.Юнга та Е.Фромма: компаративний аналіз	264
Бойчук Н. Взаємовимірність людини і Бога у філософському вчення Макса Шелера	266

ГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВА

Павлов В. Специфіка соціології як науки	269
Волковинська В. Проблема опису конституювання соціального буття в феноменологічній соціології	273
Огаренко Т., Скідін Л. Гофманівський інтеракціоналізм, як методологія дослідження соціальної взаємодії	275
Шуст Н. Свобода вибору та індивідуальна активність як спосіб реалізації життє- вих планів людини	278
Карпенко В. Сучасні концепції суспільства: актуальність спроби філософсько- теоретичного синтезу	280
Камбур А. Посилення внутрішніх супереч- ностей, як наслідок неузгодженості норма- тивних вимог з реальними умовами життя	282
Медіна Т. Співжиття як предмет дослідження соціології сім'ї	285
Стеф'юк І. Сім'я як цінність у соціальному та мистецькому вимірі	287
Камбур О. Сприйняття молоддю модерні- заційних перетворень у суспільстві: ціннісний аспект	290
Федорюк М., Агоншук А. "Соціальний портрет" сучасної молоді в контексті ієрархії потреб	293

Турос А. Поняття ризику у структурі світоглядно-екологічних орієнтацій молодого покоління	296
Жовківська Г. Проблема самоідентичності мігрантів другого та третього покоління в Німеччині	297
Павленко Ю. Концепція ідеології Луї Альтюссера: синтез марксизму і структуралізму	300
Дулин П. Живнестойкість утопий	304
Ковалевич В. Всеєдинство и консолидация: механізми взаємосв'язи	311
Ротар Н. Політичне в теорії другого модерну	319
Молочко П. Пострадянська парталогія: теоретико-методологічні підходи	323
Щербина С. Політична еліта сучасного українського суспільства: інституційні ознаки і якісні характеристики	327
Білоус О. Поняття розвитку в "економіці розвитку"	330
Слабко Я. Соціокультурні трансформації організаційної культури промислового підприємства	331
Никифорак Я. Соціальний капітал українського села в умовах трансформації економіки	333
Чорний Б. Глобалізація як основна тенденція світового трансформаційного процесу економічних систем	335

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Возняк В. Педагогіка як конкретна філософія	338
Хазін В. Суб'єктивність як філософсько-педагогічна категорія	342
Гузенко В. Ценности и традиции в образовании	344
Калінічева Г. Механізми імплементації в Україні загальноєвропейської системи забезпечення якості вищої освіти	350
Доморослий Б. Виховання духовних цінностей у студентської молоді в умовах полікультурного простору	353
Буцяк І. Проблематизація як спосіб оживлення педагогічного спілкування	356
Ковалевич В. Специфика социализации выпускника вуза	359
Івацчук М. Особистісні цінності-домінанти в сучасному вихованні	361
Гунчак І. Особистісно-ціннісні орієнтації підростаючого покоління у педагогічній спадщині В.Сухомлинського	363

